

Л. Я. Терещенко,

Вінницький державний педагогічний університет, м. Вінниця

СТИЛІ НЕПРАВДИВОГО МОВЛЕННЯ

У статті висвітлюються мовностилістичні особливості організації неправдивого висловлення. Наводиться типологія стилів неправдивого мовлення.

Ключові слова: неправда, стиль мовлення, стиль неправдивого мовлення.

В статье освещаются лингвистические и стилистические особенности организации ложного высказывания. Приводится типология стилей неправдивой речи.

Ключевые слова: ложь, речевой стиль, стиль неправдивой речи.

The article deals with the linguistic and stylistic peculiarities of false utterances. Several linguistic styles of dishonest speech are distinguished.

Key words: deception, speech style, linguistic style of dishonest speech.

Зростання суспільної важливості вивчення неправди пов'язане з поширенням випадків неправомірного маніпулятивного впливу на суспільну свідомість. Жвавий суспільний інтерес і виражена етична оцінка *неправди* як цілеспрямованої вербальної діяльності, зорієнтованої на введення адресата в оману, зумовили активні дослідження актомовленнєвих характеристик неправди (Л. Р. Безлуга, Е. Н. Бабич, В. Giese, G. Falkenberg), визначення особливостей перебігу неправдивої комунікації (L. Anolli, J. K. Burgoon, S. A. McCornack) і виокремлення особливого типу дискурсу (О. І. Морозова). **Об'єктом** нашого дослідження виступають стилі неправдивого мовлення. **Метою** дослідження є формування типології стилів неправдивого мовлення, відстеження їх поширеності на матеріалі англомовного художнього дискурсу.

Зумовлений ситуацією стереотипний спосіб здійснення дискурсивної діяльності на підставі суспільно усвідомленого вибору мовних засобів і принципів їх інтеграції в мовленні визначається терміном «стиль» [3, с. 582]. **Стиль мовлення** – це вербалізований динамічний набір мікро- і макро-компонентів мови, що довільно обирається мовцем з метою здійснення особливого впливу на свого адресата [4: 92]. На відміну від функціональних мовних стилів, стиль неправдивого мовлення не може представляти суспільно закріпленої системи прийомів і засобів, оскільки неправда уникає конвенціональних форм. Стилів неправдивого мовлення – це «паттерни мовленнєвої поведінки» [2, с. 358], властиві суб'єктам неправдивого мовлення, системи засобів їхньої мовленнєвої поведінки, яка спрямована на введення адресата в оману.

Дослідження мовних стилів неправди у формі організаційних і змістових особливостей неправдивого тексту представлено в низці зарубіжних експериментальних досліджень [5; 7]. Виділяють три основних мовні стилі неправдивої комунікації: 1) стиль, для якого властиві неясність і багатослів'я; 2) стриманий та еліптичний стиль; 3) стиль, характерними ознаками якого є деперсоналізованість і невизначеність [4].

Стиль неправдивого мовлення, для якого характерні **неясність** і **багатослів'я**, відрізняється великою кількістю семантичних модифікаторів, узагальнюючих слів (*all, nobody*), стереотипних фраз, повторів, довгих і складних висловлень, які однак містять мало фактичної інформації. Мовці, які кажуть неправду, також схильні до перебільшень та накопичення деталей задля створення ефекту достовірності [1; 6, с. 161]. Такий стиль було визначено у 28, 25% опрацьованих нами 560 фрагментів дискурсу неправди.

Наприклад, «Trace, (a) I hate to say this,» Francis said, «but (б) I don't feel that I can do anything for that boy. (в) The kid's worthless. I know (г) it's a harsh thing to say, but (д) it's a fact. Any kindness done to him would backfire in everybody's face. (е) He's just a worthless kid, Trace, and (є) there's nothing to be done about it. Even if we got him a job, he wouldn't be able to keep it for a week. (ж) I know that to be a fact. It's an awful thing, Trace, and I know it is, but instead of recommending that kid, (з) I'd feel obligated to warn people against him – people who knew his father and naturally want to step in and do something. (і) I'd feel obliged to warn them. *He's a thief*» [10: 407]. Закохавшись у молоду дівчину, одружений чоловік втрачає від ревності тверезий погляд на реальність. Він намагається позбавити її нареченого роботи та репутації, звівши наклеп. Нестримність почуттів знаходить вияв у хаотичному нагромадженні думок, які зрештою набувають конкретизованої форми – абсолютно неправдивого факту (*He's a thief*). Зловживання повторами (**а-г, б-є, в-е, д-ж, з-і**) спровоковане не лише пролонгованим етапом формулювання неправди, але й наміром продублювати судження, що не мають реального підтвердження, аби надати їм більшої аргументативної сили. Багатослівність неправди зумовлена також тим, що нещирість часто вимагає особливо продуманого фону, «антуражу».

Неясність і багатослів'я характерні також для ситуації, коли метатекст «придушує» текст, коментарів більше ніж фактів. Це зазвичай властиво випадкам ухильності: «*Did she say she considered herself to blame?*» Joe answered carefully, «*I think everyone feels to blame after an accident, don't they? They tell themselves they could have done more to prevent it. They forget that the whole definition of an accident is something that's unforeseen and unforeseeable.*» [11, с. 266] – мовець уникає прямої відповіді щодо причетності подруги до нещасного випадку, переводячи розмову в площину узагальнень і дефініцій.

Одним із різновидів неясності, що використовується для введення співбесідника в оману, є використання слів-замісників: *whatsitname, whatsit, thingy, thingummy*. У випадку використання таких слів нещирий мовець навмисно імплікує, що йому/їй не відомі або він забув назву об'єкта чи ім'я людини, про які йде мова: *When I recognized the depression, I knew whom he was talking about. I said lightly, knowing what was coming: 'What bint,*

for Christ sake?' 'That scruffy-looking one. Her that always wore that suède coat.' 'I poured unconcern into my voice. 'Who – Liz What's-her-name?' 'Yer, Woodbine Lizzy' [13, с. 32].

Стриманий та еліптичний стиль (31,64% прикладів) проявляється у відмовчунні, переважанні коротких висловлень без підмета та з імпліцитним присудком, обмеженому лексичному наборі, великій кількості довгих пауз [8]. Прикладом можуть бути наступні нещирі відповіді на запитання детектива: 'Did he seem that way to you? A pressured businessman?' 'No.' 'What was he like?' 'Quiet.' 'Nice to you?' <...> 'Yes. Nice. Very polite' [12, с. 129]. Дівчина боїться широко охарактеризувати колишнього роботодавця, якого підозрюють у вбивстві дружини, тому дає максимально стримані, ухильні відповіді, що зменшує ризик викриття прихованої інформації.

Деперсоналізованість і невизначеність характеризують стиль, якому властиві обмежена кількість згадувань власної особи [5], присутні посилання на третю особу, безособові та деперсоналізовані конструкції (зі словами *one* та *we*, у пасивному стані). Він представлений у 12,43% прикладів. Відтак, мовець намагається уникнути прямої відповідальності за брехню, дистанціюватись від власних висловлювань, перенісши фокус на зовнішній контекст. Для прикладу: 'Evening Post here.' he managed to quaver through his snout. 'And what can I do for you, sir?' <...> 'Er...we'd like to do a little paragraph about you for our, for our Saturday page.' he said beginning to plan [9, с. 117] – брехун видає себе за кореспондента, але не надає жодної особистої інформації, використовуючи метонімію та узагальнення (*we*, *our*). Використання такого стилю характеризує бажання мовця зменшити власну відповідальність за неправду.

Невизначеність і деперсоналізованість мовлення характерні для випадків ввічливої ухильності, коли бажання підтримати контакт таке ж важливе як і потреба у приховуванні певної інформації. Так, не маючи змоги проігнорувати запитання давнього друга про причини раптового усамітнення сім'ї, мовець вдається до ухильної відповіді: '(а) *Something bad happened.* (б) *A friend of ours died and Jenna blames herself.* (в) *It was an accident, but she feels responsible. She's never got over it.*' [11, с. 177] – використання евфемізмів (а, в) та заміщення прямих референцій дескрипцією (б) представляють самогубство коханця дружини в хибному світлі, що не дозволяє адресатові зрозуміти, чому жінка вважає себе винною у «нешасному випадку».

Зважаючи на наявність великої кількості ситуацій пов'язаних зі створенням іміджу або видаванням мовцем себе за іншу особу, ми вважаємо необхідним виділити ще один стиль неправдивого мовлення – **ідентифікуючий** (27,68% прикладів). Характерними рисами цього стилю є акцент на власній особі (зловживання займенниками *I*, *me*, *my*), велика кількість вставних конструкцій, що висловлюють і нав'язують особисте ставлення до висловлення, вживання лексики відповідної ключової тематики, зокрема термінології, властивої для представника певної професії або слів, що вказують на емоцію, що імітується. Наприклад, вбивця, якій не вдалося позбутися своєї жертви, навпаки, намагається видати себе за жертву: невірно ідентифікує себе, вербалізує свої нещирі емоції, а також акцентує своє персональне бачення ситуації: '*My name is Amy Carpenter and ... She stopped to weep some more but only for a moment. She thinks I'm having an affair with her husband and I swear to God I'm not. Look what she did to me! Please, let me get to a doctor. Oh please, please.*' <...> '*Oh God! Please don't make me sit here like this. Please, get me to a doctor. I'm so scared I'll bleed to death.*' [12, с. 405]. Самопрезентація характерна для мовців з розвинutoю здатністю до антиципації реакції адресата, тобто завбачливо використовується для випередження спроб адресата сформувати реалістичний образ мовця.

Отже, бачимо досить широкий спектр стилів мовлення, до яких вдаються нещирі мовці. Відтак, **перспективними** видаються дослідження взаємозв'язку між вибором стилю неправдивого мовлення та характеристиками комунікантів, зокрема антиципацією нещирим мовцем спрямованості адресата на довіру / недовіру до його висловлення.

Література:

1. Копнина Г. А. Речевое манипулирование: учеб. пособие / Г. А. Копнина. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 176 с.
2. Михальская А. К. Педагогическая риторика: история и теория : уч. пособи для студ. пед. университетов и ин-тов / А. К. Михальская. – М. : Академия, 1998. – 432 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Anolli L. Deceptive Miscommunication Theory (DeMiT): A New Model for the Analysis of Deceptive Communication / L. Anolli, M. Balconi, R. Ciceri // Say not to Say : New Perspectives on Miscommunication / eds. L. Anolli, R. Ciceri, G. Riva. – IOS Press, 2001. – pp. 76–105.
5. Newman M., et al. Lying words: Predicting deception from linguistic styles / M. Newman // Personality and Social Psychology Bulletin. – 2003. – Vol. 29. – № 5. – P. 665–675.
6. Tannen D. Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse / D. Tannen. – Cambridge : CUP, 1994. – 240 p.
7. Undeutsch U. The development of narrative reality analysis / U. Undeutsch // Credibility assessment : NATO ASI series. Series D : Behavioural and social sciences / ed. J. C. Yuille. – Dordrecht ; Boston : Kluwer Academic Publishers, 1989. – Vol. 47. – P. 101–119.
8. Wiener M., Mehrabian A. Language within Language: Immediacy, a Channel in Verbal Communication / M. Wiener A. Mehrabian, – N. Y. : Appleton-Century-Crofts, 1968. – 214 p.
9. Amis K. Lucky Jim / Amis Kingsley. – М. : Цитадель, 2002. – 304 с.
10. Cheever J. The Stories of John Cheever / John Cheever – N. Y. : Ballantine Books, 1980. – 819 p.
11. Francis C. A Death Divided / Clare Francis. – London : Pan Books, 2002. – 394 p.
12. Isaacs S. Long Time No See / Susan Isaacs. – London : HarperCollinsPublishers, 2002. – 422 p.
13. Waterhouse K. Billy Liar /Keith Waterhouse. – L. : Penguin Books, 1962. – 187 p.